

Uppsatsen är publicerad på internet av projektet Öländska resor

Ölands och Fastlandets Kontakter Under Vikingatid

En studie av gravfynd och gravskick

Anders Öhr

D-uppsats i Arkeologi
Kalmar Högskola
Vårterminen 2000
Handledare: Mats Larsson

Abstract

Öhr, Anders. 2000 *Ölands och fastlandets kontakter under vikingatid (Öland and mainlandcontacts during the vikingage)*. D-uppsats i Arkeologi.

This essay describes in detail three vikingage graveyards from each side of Kalmar sund. The graveyards, the graves and some speciallt selected items are analysed and disussed. The contacts that people made become visible in the material. By showing the origin of the items from the graves, and the spread of other itemsit is possible to see with whom the people in the area meda contact. The essay also analyses differences and similarities in the way the people of Öland and people of the mainland treated their dead. It discusses the reasons behind the differences.

Key words: Contacts, Vikingage, Öland, Graves, Möre, Context.

I Innehåll

1. INLEDNING.....	sid 1
2. PROMLEMSTÄLLNING.....	2
3. METOD.....	2
4. BAKGRUND.....	2
5. BESKRIVNING AV GRAVFÄLT.....	4
5.1 Folkeslunda gravfält.....	4
5.1.1 Rektangulära stensättningar.....	5
5.1.2 Kvadratiska stensättningar.....	5
5.1.3 Runda stensättningar.....	6
5.1.4 Brandlager & brandgropar.....	7
5.1.5 Skelettnedgrävningar.....	7
5.1.6 Hällkistor.....	9
5.1.7 Träkistor.....	10
5.1.8 Kön & placering.....	11
5.1.9 Sammanfattning Folkeslunda.....	12
5.2 Karlevi gravfält.....	12
5.2.1 Rektangulära stensättningar.....	12
5.2.2 Rektangulära stenramar.....	13
5.2.3 Högar.....	13
5.2.4 Stenpackning.....	14
5.2.5 Sammanfattning Karlevi.....	14
5.3 Resmo skolgård.....	15
5.3.1 Skelettnedgrävningar.....	16
5.3.2 Sammanfattning Resmo.....	17
5.4 Igelösa gravfält.....	17
5.4.1 Stensättningarna.....	18
5.4.2 Sammanfattning Igelösa.....	18
5.5 Binga gravfält.....	19
5.5.1 Ben & brandgropar.....	19
5.5.2 Sammanfattning Binga.....	20
5.6 Harby gravfält.....	21
5.6.1 Stensättningar.....	21
5.6.2 Stöldgods & lösfynd.....	22
5.6.3 Sammanfattning Harby.....	22
6. ANALYS AV FYNDMATERIAL.....	23
6.1 Silvermynt, vågar, vikter.....	23
6.2 Spännbucklor.....	25
6.3 Treflikiga spännen.....	26
6.4 Likarmade spännen.....	27
6.5 Pärlor.....	28
6.6 Övriga fynd.....	28
7. DISKUSSION OCH TOLKNING.....	29
7.1 Gravarna.....	29
7.2 Fynden.....	30
7.3 Avslutande diskussion.....	33
8. SAMMANFATTNING.....	36
Litteraturförteckning.....	37

1 INLEDNING

I denna uppsats ska jag arbeta med att härleda de fynd som påträffats i gravarna. Genom att göra detta kan man se vilka kontakter människorna haft under vikingatiden. Man kan genom att studera föremål på detta sätt bättre förstå varför gravskicket ser ut som det gör och/eller varför förändringar uppkommer. Med utgångspunkt från fyndmaterialet ska jag även försöka se om gravskicket skiljer sig över sundet, mellan socknarna omkring Kalmar och det centrala Öland. Det centrala Öland är i detta fall det område som ligger rakt över sundet från Möres kust sett. De gravfält som kommer att undersökas är det norr om Folkeslunda by i Långlöt sn, landborgsgravfältet vid Karlevi i Vickleby sn samt några gravar från Resmo skolgård i Resmo sn. Dessa tre gravfält kommer jag att gå igenom i detalj för att visa på inre och yttre gravskick samt fyndförekomst, material, kvantitet och kvalitet. Dessa beskrivningar kommer sedan att jämföras med det material som kommer från fastlandet. Fastlandet representeras av gravfältet på Igelösa åsar i Voxtorp sn och Bingagravfältet i Hossmo sn, samt Harbygravfältet i Ljungby sn. Störst kraft kommer att läggas på att beskriva de öländska gravfälten på grund av att det helt enkelt finns så mycket mer slutförda grävningar därifrån i jämförelse med Möre området. För att få en så komplett bild som möjligt av dessa båda områden skulle man vara tvungen att gå igenom i stort sett alla gravfält som överhuvudtaget grävts. Eftersom det är omöjligt i denna uppsats så har jag avgränsat de båda områdena till de områden som kan tänkas ha haft kontinuerlig kontakt över sundet. Speciellt områdena i Resmo, Vickleby på Öland och Hossmo, Voxtorp på fastlandet. Sedan har jag också tagit med ett stort gravfält från Långlöt sn som ligger på östra sidan av Öland på gränsen mellan centrala och norra Öland. Vid en genomgång av materialet och gravskicket på båda sidor om sundet kan man få en bild av hur man levde på vikingatiden. Det intressanta med att göra en jämförelse mellan Öland och fastland är förstås att se om man har haft samma kontaktnät och sätt att behandla sina döda. Kanske kan man också se skillnader och likheter i material och fyndflora, vilket kan visa på olika/lika influenser, kanske har man levt under olika förhållanden under samma tid? Genom att titta på hur de är gravlagda, brända eller obrända mm, kan vi närma oss deras ideologi och influenser. I diskussions- och tolkningsavsnittet kommer jag att försöka utröna om man kan hitta anledningar till de likheter och olikheter som finns genom att studera typiska och otypiska fynd.

2 PROBLEMSTÄLLNING

Syftet med denna uppsats är att försöka, med gravmaterialets hjälp, hitta det kontaktnät som människorna nyttjat under vikingatid. Vilka har man handlat med, vart har man rest, av vilka har man tagit intryck? Den sekundära frågeställningen är, finns det skillnader i gravskicket mellan Öland och fastland under vikingatid? Följdfrågor är, vad beror de lika/olika gravskicken på? Vad betyder de lika/olika fynden, kan man se olika influenser? Genom att studera fyndmaterialet, och utifrån det sedan studera gravskicket, kan man bättre förstå varför eventuella skillnader uppstått.

3 METOD

Jag har till största del använt mig av litteraturstudier i form av rapporter och andra dokumentationer över utförda grävningar. Mycket tid har också ägnats åt arkivstudier för att få så mycket kompletterande material som möjligt. Jag har också använt mig en del av min egen C-uppsats (Öhr, Anders. 1999 *Inre gravskick i Möre under yngre järnålder.*) i omarbetad form. Jag vill passa på att tacka personal på museet som hjälpt mig att studera gravfynd från magasinet på Kalmar länsmuseum.

4 BAKGRUND

Ölands järnålder är något spektakulärt som har fångat många intresse, lekmän som fackmän. Flera stora projekt har utförts av arkeologer och andra, fantastiska fynd har gjorts och vi har lärt oss mycket av dessa utgrävningar. Några exempel är utgrävningarna av Skedemosse, utgrävningarna och återuppbyggnaden av Eketorp II, Skäftekärr järnåldersby, alla större och mindre gravfält och monument. Alla dessa arbeten har lyft fram järnåldern på speciellt Öland och då oftast den äldre järnåldern. Att järnåldern i hela Kalmar län domineras av Öland och dess synliga fornlämningar är kanske inte så konstigt, de dominerar landskapet och fångar människors intresse.

Om man istället riktar blicken mot den yngre järnåldern, vendeltid och vikingatid så ter sig fornlämningarna plötsligt inte lika synliga eller spektakulära. Kännedomen om den vikingatida miljön är i det närmaste obefintlig i jämförelse med de tidigare järnåldersperioderna på Öland. Endast ett fåtal hus har undersökts, förutom gravar (Fallgren 1997:74). Om man sedan tittar till fastlandet så är det än sämre ställt med utgrävningarna, men i och med E-22 projektet har en del arbeten utförts i området.

Det är helt klart så att vikingatiden på Öland kommer i skymundan av de tidigare järnåldersperioderna. Detta gör det bara mer spännande att titta på det som faktiskt finns att studera. För att göra det hela lite intressantare kan man jämföra det befintliga materialet från Öland med samma period från fastlandet. Tyvärr är förhållandena lite olika på var sida om sundet. Många utgrävningar, speciellt på fastlandet (tycks det), har genomförts mindre sakkunnigt, eller att de inte slutförts på riktigt sätt, inga rapporter, bristfällig dokumentation osv. Dock har utgrävningar gjorts och dessa går att använda sig av i sådana här arbeten. I detta fall har jag koncentrerat mig på gravarna, vilka än så länge är de tydligaste fornlämningarna från vikingatiden. Då är det ett projekt som jag har anledning att alldeles speciellt nämna och det är projektet ”*Ölands järnåldersgravfält*”. Det är en sammanställning av samtliga gravgrävningar som gjorts på Öland. Ett arbete som har varit till stor hjälp vid detta arbetes tillkomst.

5 BESKRIVNING AV GRAVFÄLT

5.1 Folkeslundagravfältet (RAÄ. 51-54, 116, 157)

Gravfältet ligger mellan byarna Lerkaka i söder och Långlöt i norr strax nordväst om Folkeslunda radby. Gravarna ligger placerade på ancylusvallen ca 17 m.ö.h. Vallen är på detta område ganska flack och består av fint och grovt grus omvärtannat samt av ljus sjösand. Flygsand av varierande tjocklek finns också på området. (Lundh&Rasch 1991:277). Gravfältet har skadats av bebyggelse och odling från omkringliggande bosättningar, och är även idag omgivet av odlingsmark samt tallplantering. Som på många andra ställen på Öland så ligger de vikingatida gravfälten på redan befintliga, äldre gravfält. På Folkeslundagravfältet är de flesta daterade gravarna från vikingatid, sedan är det folkvandringstid och äldre järnålder som är mest frekvent, samt några enstaka från mitten av bronsålder. En anmärkningsvärd detalj är att mellan folkvandringstid och vikingatid är det plötsligt väldigt fattigt; vendeltiden är märkligt fattig mellan de två rika perioderna.

De största och mest omfattande undersökningarna utfördes då en omläggning av väg 925 skulle utföras mellan Lerkaka och Långlöt 1968-73. Man påträffade då sammanlagt över 160 anläggningar där över 120 var gravar. Gravarna var från mitten av bronsålder till sen vikingatid, med allt från urnegravar och stensättningar till hällkistor och träkistor. De gravar som kommer att presenteras här är dock alla från vikingatid, endast vissa jämförelser kommer att göras med det äldre materialet. Det finns sammanlagt 63 brandgravar på gravfältet, vilka består av brandlager, brandgropar och urnor. Antalet skelettgravar uppgår till 62 och består av hällkistor, träkistor och enkla nedgrävningar. Jag kommer att presentera de yttre och det inre gravskicket först, gravarnas placering inom gravfältet samt, de vanligaste fynden. I den mån det finns belagt kommer jag att visa könsfördelningen, för att avsluta med en sammanfattning. De övriga gravarna från Öland kommer att presenteras som jämförelsematerial och inte lika mycket i detalj. Tolkning och jämförelser kommer i diskussionsavsnittet.

5.1.1 Rektangulära stensättningar

Samtliga rektangulära stensättningar återfinns i den norra delen av gravfältet inom fornlämning 53. Gravarna ligger alla i nord-sydlig riktning parallellt med vallens krön och har alla utom en kantkedja av kalkstenshällar, undantaget hade kantkedja av dioritstenar. Packningen består till största del av kalksten, och storleken är mellan 2-6 meter i bredd och 3-14 meter långa. I alla utom en återfinns ett brandlager, den utan saknar helt gravgömma. A4, A5 och A24 har delats på mitten av en tvärgående sträng kalkstenar. I den första finns två brandlager på den ena sidan stensträngen och en brandgrop på andra sidan med något fler fynd i brandlagren. Av dessa sju är det bara två som säkert kan dateras till vikingatid (A4, A24). Två kan dateras till fvt och tre är osäkra. Intressant är att notera att brandlager finns i de båda daterade till fvt. (Lundh & Rasch 1991:291-292). Att de alla ligger samlade i grupp och på samma sätt inom gravfältet med så många hundra år mellan sig förefaller anmärkningsvärt. Det är sammanlagt nio individer som är begravda i dessa på liknande sätt, tre stycken i A4 och två stycken i A24. Det är endast dateringen och vissa fynd som skiljer.

Tabell 1: Rektangulära stensättningar.

Fornlämnings-nummer	Anläggnings-nummer	Fynd
53	A4	Pärlor, ring, beslag, spikar och nitar.
53	A24	Pärlor, ring, beslag, spikar och nitar.

5.1.2 Kvadratiska stensättningar

De tolv kvadratiska stensättningarna ligger utspridda över hela gravfältet, men med en viss koncentration (7 st), även de, till fornlämning 53 på den norra delen. Fyra stycken ligger också samlade i gravfältets sydligaste del inom fornlämning 51 (Johansson 1970:schaktplan). De är oftast helt utan stenpackning men tecken tyder på att vissa av dem varit fyllda. Samtliga stensättningar utom en har kantkedja av kalksten. En har istället gråsten (A312) den är för övrigt den enda grav i denna kategori som ligger ensam inom fornlämning 54 i den mellersta delen av gravfältet. Storleken varierar mellan 1x1-4x4meter. Av dessa tolv gravar kan sju dateras till vikingatid, en till yrom samt fyra osäkra på grund av lite fyndmaterial. Gemensamt för alla är brandlagret, även i den grav som daterats till yrom. Fem av de sju vikingatida stensättningarna återfinns i den norra delen av gravfältet, en i mitten och en i söder.

Man kan alltså se en viss koncentration av de vikingatida stensättningarna till den norra delen av gravfältet (fornlämning 53).

Tabell 2: Kvadratiska stensättningar.

Fornlämningsnummer	Anläggningsnummer	Fynd
51	A17	Likarmat spänne.
53	A14	Pärla, beslag, minikniv.
53	A16	Sölja.
53	A18	Pärlor, kedja, kniv, spännbuckla.
53	A20	Pärla, silvermynt, nitar.
53	A22	Pärla, beslag, ringspänne.
54	A312	Nål.

5.1.3 Runda stensättningar

De nio runda stensättningarna ligger samlade i små grupper på gravfältet. Storleken är högst varierande, mellan 3,5-40m i diameter, med en packning av kalksten samt kantkedja av gråsten och kalksten. En grupp om fyra ligger i öster och är daterade till from (3st) och fvt. De andra ligger placerade efter varandra från norr till söder och är daterade till vikingatid i norr (2st), yrom i mitten och fvt (2st) i söder. Det är fem individer begravda i den östra delen, tre i brandgrop och två i brandlager. I den mindre gruppen är de två sydligaste begravda i brandlager medan den enda vikingatida är en skelettgrav! I stensättningen fanns en mindre stenpackning som täckte en nedgrävning med ett skelett i (Lundh & Rasch 1991:292). Det får alltså förmodas att skelettgraven med dess stenpackning lades samtidigt eller före själva stensättningen. Som kommer att visas nedan gäller att skelettnedgrävningarna annars alltid ligger under en mindre stenpackning, vilket gör denna obrända individ i stensättning mycket speciell. Den största runda stensättningen är 40 m i diameter och har den så kallade ”kroppkakan”, eller Wälters sten i centrum (fornl. 52). Denna konstruktion dominerar hela gravfältet och har förmodligen byggts på efterhand med flera kantkedjor, och fler begravningar. Bl.a. finns skelettrester av fjorton barn ytligt begravda i den. Ursprungsbegravningen är dock av en vuxen kvinna. I brandlagret fanns glas, keramik, en fibula och fragment av järn och bronsföremål. I den vikingatida fanns endast en kniv och några järnfragment hos skelettet.

Tabell 3: Runda stensättningar.

Fornlämningsnummer	Anläggningsnummer	Fynd
53	A8	Pärlor, sölja, vikt, kam, hake, isbrodd, hänge, keramik.
53	A32	Kniv.

5.1.4 Brandlager och brandgropar utan markering

Det finns 24 brandlager, gropar och urnegravar på gravfältet som helt saknade markering ovan mark. Sex av dessa kan dateras till vikingatid, och de ligger samtliga i den norra delen av gravfältet. Den ena, av två, vendeltida gravar finns med i denna kategori och ligger på den mittersta delen av gravfältet (fornl. 54) tillsammans med ett odaterat brandlager. Den största gruppen i denna kategori finner vi i den norra delen av gravfältet där elva stycken återfinns. Sex av dessa är daterade till vikingatid, medan de övriga är osäkra men kan mycket väl vara vikingatida även de. Den andra gruppen finns i den östra delen och består av sju gravar, inklusive de fem urnegravarna från äldre järnålder. Vikingatiden är för övrigt dåligt representerad på denna del av gravfältet, endast tre anläggningar av 20 kan dateras till vikingatid, dominerande här är äldre järnålder. Fynd saknas ofta helt i denna grupp, eller är ytterst fragmentariska, fragment av järn och brons finns i några plus något enstaka järn- eller bronsbeslag. Samtliga som återfinns i den norra delen har rika fynd i form av likarmade- och treflikiga spännen, spännbuckla, pärlor, broddar, tygfragment, nycklar, kedjor, silvermynt, söljor mm. Här finns en tydlig skillnad i rikedom där den norra delens brandgravar klart utmärker sig, brandgravar som mycket väl kan ha haft någon sorts markering ovan jord som senare tagits bort. De övriga fyra var helt tomma på fynd förutom några få järnfragment.

Tabell 4: Brandlager och brandgropar.

Fornlämnings-nummer	Anläggnings-nummer	Fynd
53	A43	Pärsla, broddar, ringnål, nitar och spik.
53	A70	Pärlor, sölja, spik.
53	A75	Pärlor.
53	A89	Pärlor.
53	A91	Pärlor, likarmat spänne, eldstål.
53	A95	Kedja.

5.1.5 Skelettnedgrävningar

Spritt över hela gravfältet finns ett fyrtiotal nedgrävningar med enkel skelettnedgrävning, utan häll- eller tråkista. I vissa fall har dock den döde begravts med en huvud- fot- och/eller en bröststen. I vissa har fler än en individ lagts ned, antingen bredvid, eller ovanpå varandra. De flesta av dessa nedgrävningar (26 st) var täckta av en mer eller mindre regelbunden stenpackning, nedgrävningarna var ca 1,5 m djupa. I 5-6 fall är det fråga om enstaka flisor som markering och fyra som helt saknar yttre markering. Av alla dessa är det fem nedgrävningar som är osäkra, en som daterats till äldre järnålder medan resten (över 30st) kan dateras till vikingatid. De vikingatida skelettnedgrävningarna håller sig inte till något speciellt område utan påträffas över hela området, ofta i små grupper. Den vanligaste riktningen är att huvudet ligger i väst, nordväst eller i norr. 25 av de vikingatida anläggningarnas skelett kan åldersbestämmas, med fördelningen 18 vuxna, 7

barn. Barnskeletten är ofta omgivna av en stark mörkfärgning, vilket kan tyda på svepning av något slag, textil, läder e.dyl. (Lundh&Rasch 1991:284). Om barngravarna kan också sägas att de inte utgör någon ensam gruppering utan förekommer spridda över hela området. Barngravarna är som regel tomma, men några undantag finns innehållande enstaka pärla, verktyg. Den största koncentrationen av skelettnedgravningar från vikingatiden (16st) finns i den södra delen av gravfältet (fornl. 51), där finns också de två rikaste (A18,A28). Den näst största gruppen (7st) finns i den norra delen fornl.53 och i fornl.116 (4st), men dessa grupper kan inte matcha den södra delen varken i kvantitet eller fyndkvalitet. Den östra gruppen om fyra på fornl.157 är inte heller av samma klass som den i söder. (Tabell: se nästa sida)

Tabell 5: Skelettnedgravningar.

Fornlämningsnummer	Anläggningsnummer	Fynd
51	A3	Kniv, kam, spänne.
51	A4	Kniv.
51	A6:1	
51	A9	
51	A10:1	
51	A13	
51	A18	Kniv, kam, beslag, bryne, spelbrickor, eldflinta, syl, amuletter, nyckel.
51	A22	
51	A23	
51	A24	Kniv.
51	A25	Nitbricka.
51	A26	
51	A28	Pärla, beslag, ring, kniv, spämbucklor.
51	A29	
51	A31	
51	A32	
53	A30	Kniv, eldflintor.
53	A31	
53	A33	
53	A35	
53	A37	Pärlor, kniv, ring, nålhus.
53	A39	Kniv, sölja, spik.
53	A93	
116	A102	
116	A106	
116	A108	Kniv.
116	A115	Kam.
157	A212	Kniv.
157	A222	Kniv, eldstål.
157	A223	
157	A227	Kniv, bryne.

5.1.6 Hällkistor

På gravfältet finns sammanlagt 14 hällkistor, vilka är rikast förekommande på dess mellersta och östra del. De består av kalkstenshällar nedsatta i en rektangulär grop upp till 1,5 meter djup, ibland även med bottenplatta och/eller lock lagda. Vad gäller väderstreck tycks inget gemensamt föreligga, dock ligger de flesta i nord-sydligt läge. Endast två av hällkistorna hade markering ovan jord, och då i form av stenpackning. Av dessa fjorton är det endast tre som har kunnat dateras till vikingatid och de ligger alla i den norra delen av gravfältet (fornl.53). Antalet osäkra är högt (7 st), de övriga är daterade till p IV brå, from, ärom, och äldre järnålder. I hälften av hällkistorna ligger barn begravda, två av de tre vikingatida är barn. Fynden i de vikingatida är tjockväggig keramik, bronsnål, kniv, ringspänne och järnfragment. I de äldsta återfinns lansspets, svärd, dolk, sköldbuckla förutom de vanligare fynden av knivar och keramikrester.

Tabell 6: Hällkistor.

Fornlämningsnummer	Anläggningsnummer	Fynd
53	A34	
53	A38	Nål, keramik.
53	A41	Kniv, ringspänne, spik.

5.1.7 Träkistor

Det finns sju nedgrävningar med träkistor på gravfältet, och sex av dessa har daterats till vikingatid, den sista är osäker, men kan mycket väl, också den, vara vikingatida. Placeringen inom gravfältet är att alla utom en finns i norra delen (53 och 116) och en ensam längst ner i söder. Fyra av de sex skeletten från vikingatiden är placerade med huvudet i väster, en i norr och en i nord nordost. Samma förhållande gäller av några kalkstensflisor. Denna yttre markering har de gemensamt med hällkistorna och skelettnedgrävningarna. Fynden i träkistorna är enstaka pärlor, kniv, ringnål, tygfragment, nitar, silvermynt, spikar.

Tabell 7: Träkistor.

Fornlämningsnummer	Anläggningsnummer	Fynd
51	A30	Pärla, nit, trä.
53	A10	Kniv, ringnål, tyg, trä.
53	A94	Pärlor, hänge, treflikigt spänne, silvermynt, trä.
116	A100	Trä.
116	A101	Spik, trä.
116	A121	Kniv, spik.

5.1.8 Kön och placering

Av det vikingatida materialet kan 36 individer könsbestämmas, varav 23 är kvinnor och 13 är män. Eftersom det är nästan dubbelt så många kvinnor som män på gravfältet, så är de överrepresenterade på alla områden och i alla gravkonstruktioner. De båda könen finns representerade i samtliga konstruktioner, och deras placering inom området är ganska jämn. Männens placering fördelar sig fem i söder, sex i norr och två i öster. Bland kvinnorna finns dock en viss koncentration till de norra delarna fem i söder, sju i norr och en i öster. Den vanligaste typen begravning, hos båda könen, är skelettbegravning, tilläggas kan att den gravformen kan vara lättare att könsbestämma än brandgravar.

Tabell 8: Förekomst av fynd i relation till kön och ålder, siffror anger % och (antal)

	Man	Kvinna	Barn
Betsell	7% (1)	-	-
Bryne	7% (1)	4% (1)	5% (1)
Djurben	15%(2)	-	-
Eldstål/flinta	23%(3)	4% (1)	5% (1)
Isbrodd	15%(2)	4% (1)	-
Kam	15%(2)	9% (2)	-
Kedja/hållare	-	9% (2)	-
Keramik	7% (1)	-	-
Kniv	54%(7)	30%(7)	21%(4)
Likarmat sp.	-	13%(3)	-
Miniverktyg	7% (1)	4% (1)	-
Nitar	15%(2)	13%(3)	5% (1)
Nyckel	7% (1)	-	-
Nål	-	13%(3)	5% (1)
Oval spämb.	-	13%(3)	-
Pärlo/or	15%(2)	30%(7)	5% (1)
Ring	7% (1)	9% (2)	-
Selkrok	-	4% (1)	-
Silvermynt	-	9% (2)	-
Spelbrickor	7% (1)	-	-
Spikar	31%(4)	-	11%(2)
Spänne	-	4% (1)	-
Syl	7% (1)	-	-
Sölja	15%(2)	-	-
Treflikigt sp.	-	4% (1)	-
Vikter	15%(2)	-	-
Tom	7% (1)	9% (2)	68%(13)

(Könsbestämningar gjorda arkeologiskt och med C-14 metod.)

5.1.9 Sammanfattning - Folkeslunda

Det är 55 anläggningar från vikingatid som har presenterats. Av dessa är 40 skelettgravar, de flesta i enkla nedgrävningar ca 1,5 m under jorden med en enklare stenpackning ovan mark. Det annars så vanliga brandlagret är här i minoritet vilket kan synas lite märkligt. Det föreligger dock ingen tydlig skillnad i gravmaterialet mellan brandlagren och skelettbegravningarna. Båda frambringar spämbucklor och spännen av olika slag, silvermynt och pärlor samt den vanliga kniven. Intressant är att det i många gravar förekommer miniatyrknivar och andra verktyg i mini format. Den så typiska fyndtomheten i skelettgravar, speciellt i träkistor brukar ses som en kristen influens. Dock ses i Folkeslunda inget direkt samband mellan skelettgrav och fyndtomhet å ena sidan, och brandlager och fyndriktighet å andra sidan. Kniven är det vanligaste fyndet som finns hos många individer, något oftare hos männen. Männen är ensamma om vikter, spelbrickor,

spikar, betsel medan kvinnorna har de flesta pärlorna och är ensamma om spännbucklor, likarmade spännen, kedjor och silvermynt. En uppdelning är att brandgravarna återfinns i norr, och att skelettgravarna finns i söder.

5.2 Landborgsgravfältet vid Karlevi (fornl. 1-2, 17 samt oregistrerade gravar)

Gravfältet ligger på landborgen som reser sig brant upp från slättlandet i väster, och som har det Stora Alvaret på sin östra sida. Utmed hela landborgen kan man finna rester av gravfält från i princip hela forntiden, som en plats som i alla tider lockat till att användas för detta ändamål. I dag är landborgen på sina håll bebyggd och använd som grustäckt mm vilket gjort att det långa ”band” av gravar styckats upp i mindre områden, samt att många gravar gått förlorade. De delar av landborgsgravfältet som här kommer att presenteras består av fornlämning 1-2 i norr, ca 200 m norr om Karlevi stenkvarn och söderut ca 500 m till fornlämning 17. Norr och söder om den senare ligger också några oregistrerade gravar som grävts redan på slutet av 1800-talet och början av 1900-talet, dessa kommer också att presenteras. Presentationen av detta gravfält kommer inte att göras lika mycket i detalj som det förra dels på grund av bristande dokumentering, men framförallt för att de i huvudsak skall ses som jämförelsematerial till Folkeslundagravfältet. Dessa gravar och, senare de från Resmo, skall ses som kompletterande till det stora Folkeslundagravfältet för att tillsammans ge en bra bild av gravskicket under vikingatid från centrala Öland.

5.2.1 Rektangulära stensättningar (1-2:A1,17:A2,SHM:7844)

Av dessa tre anläggningar ligger en i norr (fornl. 1-2) och två i den södra delen (fornl. 17). Den första av dessa var vid återfinnandet och utgrävningen nästan helt bortschaktad, men kunde av tidigare dokumentation tydas till att ha varit 10x7 m stor (Nordeman 1977:3). Stensättningarna är konstruerade med kalkstensflisor som kantkedja och med jordblandade stenfyllningar. Måtten på de övriga två är 1,5x2,5 m och 13,5x5,6 m och de har en höjd av ca 0,4 m. Fynden i den första anläggningens brandlager var rika, hela fem hängsmycken av brons med genombruten dekor, 10 pärlor, 17 nitar, låsbeslag, slagg, keramik mm (detaljer om smycken se nedan). Den minsta av de rektangulära stensättningarna (fornl. 17) innehöll 20 pärlor och nästan lika många bronsfragment i brandlagret. I den största rektangulära stensättningen återfanns tre brandgravar precis som i A4 fornl. 53 Folkeslunda. I denna är dock alla begravda i brandlager, och den har tydliga avgränsningar mellan de tre individerna. Fynden i denna grav är i västra brandlagret klinknaglar och spikar, i mellersta ringnål och spik samt i östra brandlagret ringnål, sölja och vikter (Magnus m.fl.

1991:30). Tydligt är att den första graven tillhört en välbärgad individ med kontakter och att den sista haft med handel att göra. Precis som på Folkeslundagravfältet så återfinns flera individer i samma gravkonstruktion. Vikter återfinns på båda gravfälten, i en respektive två gravar, alla förekomsterna finns i stensättningar med brandlager (två rektangulära och en rund).

5.2.2 Rektangulära stenramar (17:A3,A5,A7,A8,A10)

De fem rektangulära stenramarna ligger all i söder på fornlämning 17. De består av glest nedsatta kalkstensflisor, ibland stödda av nedtryckta stenar. Oftast tre flisor på långsidan och en på kortsidan. Storlekarna varierar 5,5x9m, 4,25x6,3m, 4,2x8,5m, 2x8m och 3,25x7,5m, tre av anläggningarna A7, A8 och A10 hade gemensamma långsidor. Fynden i dessa anläggningar är i A3 kam, låsbeslag, ornerad sölja, ornerade beslag, brodd, spik och nitar. I A5 treflikigt spänne, två pärlor A7 runt silverspänne, kedja, nålhus, bryne, pärlor, spikar, nitar och beslag A8 silver och brons beslag, nitar och spikar A10 ett bryne (Magnus m.fl. 1991: 35-39). Måtten överlag på dessa är mindre än på de rektangulära stensättningarna samt att de har mindre eller ingen fyllning. Dock har båda konstruktionerna liknande kantkedjor av kalkstensflisor vilket skulle kunna göra det berättigat att fråga var gränsen mellan dessa gravtyper går, om skillnaderna mellan dessa framkommit först efter byggandet vid plundring eller annan skada? Stenramar är något som inte återfinns i litteraturen om Folkeslundagravfältet, dock finns anläggningar som till sitt utseende mycket väl skulle kunna benämnas ”stenramar” istället för stensättningar. Här kan alltså föreligga en viss glidning i definition beroende på vem som dokumenterat anläggningarna.

5.2.3 Högar (SHM:11008A2,A4 SHM:21589)

Tre högar är undersökta på gravfältet, de tillhör alla kategorin oregistrerade fornlämningar som undersökts långt tillbaka, men med god dokumentation av lektor F.J Baehrendtz runt förra sekelskiftet. De ligger alla tre i den södra delen av gravfältet. A2 och A4 som undersöktes av Baehrendtz har måtten 6,5 m i diameter. 0,5 m i höjd respektive 14 m i diameter 0,75 m i höjd, den tredje är formen tyvärr okänd på. I A2 och A4 fanns ett mindre kärnröse bestående av mindre flisor som täckte brandlagret. Fynden i dessa båda består av i A2 tyskt silvermynt m. hänge, hängsmycke, bronsring, kedja, fyra silverfiligranpärlor (Birka), 27 glaspärlor samt silverfragment. A4 ringspänne, oval spännbuckla, klinknaglar och spik, bryne, 20-tal pärlor. I den förstörda högen fanns dock ett rikt fyndmaterial 13 silverfiligran pärlor, silverhängsmycke, 53 pärlor av glas, bergskristall och bärnsten, kufiskt mynt m. hänge 803-4, kufiskt mynt m. hänge 805-6, bronssmältor, beslag, hakar och sporre. Höggravarna är utan tvekan statusgravar vilket det rika fyndmaterialet visar. Intressanta är silvermynten som är daterade så tidigt som 804 e.Kr., precis i begynnelsen av vikingatiden.

Från Folkeslunda är mynten daterade till 797, 832 och 942 e.Kr. De flesta av dessa mynt har en ögla fastsatt på sig, vilket talar för att myntet använts som smycke, inte som betalningsmedel. De gravar som har silvermynt är bland de rikaste på sina respektive gravfält.

5.2.4 Stenpackning (17:A11)

Den enda stenpackningen ligger i den södra delen i stenramen A10:s södra del. Den är rund och består av kalk- och gråstenar och har en diameter på 1,6 m. Stenpackningen täckte precis det underliggande brandlagret.

Det är en ensam konstruktionsmodell på detta gravfält, som i övrigt består av rektangulära former och högar, fyndmaterialet är fattigt; två keramikfragment, en pärla, ett bryne och en nit. Det går inte att göra en koppling mellan den rika förekomsten av stenpackningar på Folkeslundagravfältet och denna, eftersom alla de var skelettgravar samt ofta hade rikare fyndmaterial. Här är det nog andra faktorer som spelar in.

5.2.5 Sammanfattning - Landborgsgravfältet vid Karlevi

Gravfältet på landborgen vid Karlevi består av tolv gravar från vikingatid vilket framstår som lite futtigt vid en jämförelse med de 55 gravarna i Folkeslunda. Om man ser till de yttre gravformerna så ser man att den rektangulära formen på stensättningar och stenramar är gemensam, samt fyndfloran i gravarna. I båda områdena finns vikter, silvermynt, ovala spännbucklor, treflikiga spännen, spikar, nitar, söljor mm. Fynden som skiljer områdena åt är framförallt den rika förekomsten av silverfiligranpärlor vid Karlevi, endast en på hela gravfältet i Folkeslunda. Knivarna är det vanligaste fyndet i Folkeslunda medan den helt saknas vid Karlevi. Den största och viktigaste skillnaden mellan dessa båda gravfält är dock skelettgravarna. Det finns inte en enda vid Karlevi, medan de dominerar helt på Folkeslundagravfältet, dock föreligger ingen tydlig skillnad i fynd mellan gravskicken. Karlevi gravfältet har enbart brandgravar, och är dessutom ensamma om höggravarna som inte alls existerar i Folkeslunda. Det finns från Karlevi dokumenterat en höggrav som innehållit en hällkista med sex individer i där dateringarna är så vitt skilda som från stenålder till järnålder. Ingen av dessa kan dock knytas till vikingatiden. Detta kan dock tyda på att skelettgravskicket varit känt i området, kanske förhåller det sig också så att den långa landborgen varit reserverad för ett visst gravskick under vikingatid. En möjlighet kan också vara att man på olika delar på landborgen begravt olika?

5.3 Resmo skolgård (SHM:24033 A1, KLM:1080/94 A2,A3)

Grannsocknen till Vickleby, i söder, är Resmo socken. Precis som i Vickleby så finns det gravfält förlagda till landborgen även här, som i senare tid uppstyckats av bebyggelse. På landborgen vid Resmo skolgård och runt Resmo kyrka finns rester av ett gravfält. Tyvärr är få av dessa sakkunnigt utgrävda, många är endast omnämnda i äldre skrifter och tidningsartiklar. Den sammansatta bilden tyder i alla fall på att det varit ett gravfält med sina rötter nere i äldre järnålder och fram i vikingatid för att sedan fortsätta in i kristen tid.

De tre gravar som jag ska presentera är alla skelettgravar. Äldre anteckningar från när skolan byggdes talar om att man vid skolans byggnation fann sju skelettgravar av liknande typ som dessa tre. I närheten av skolan ligger idag kyrkan, och i anslutning till den har man funnit både hällkistor och stensättningar av olika slag som innehållit brandlager och skelettgravar.

5.3.1 Skelettnedgrävningarna

Den första av dessa tre gravar stötte man på när man skulle gräva ut för en vattenledning 1948. Det var vaktmästaren som först grävde fram några av gravfynden. De andra två fann man 1994 när källaren i skolan skulle grävas ut (Schultze 1996:52).

Alla tre gravarna är enkla skelettnedgrävningar på ca 0,5-0,75 m djup. Som yttre markering har A1 en 1,5x1,1 m stor kalkstens håll som är 0,15m tjock, de övriga två har ett fåtal mindre kalkstensflisor som yttre markering. A1 ligger i s-n, A2 i n-s och A3 i vsv-ono varav A2 i hockerställning på sin högra sida och de andra två i ryggläge (schultze 1996:54). Den första av dessa var den som hade det rikaste fyndmaterialet i form av en ornerad ringnål i brons, balansvåg med ornerade skålar, kula (vikt?). I A2 fanns en benkam, kniv, vikt och två flintor medan A3 var tom. Den första graven har med hjälp av fynden könsbestämts till att vara en man. De andra två har med hjälp av osteologisk undersökning också visat sig vara män i 25-40 respektive 40 års åldern.

Den inre gravformen påminner mycket om de skelettnedgrävningar som återfinns på Folkeslundagravfältet, där de flesta ligger på rygg, men undantag finns. Fyndmaterialet ringnål, vikter, kam och kniv tillhör vanliga fynd på de båda ställena också. Dock finns i Resmo inte en enda spik, nit, pärla eller mynt, något som däremot förekommer på brandlagergravfältet längre norrut på landborgen vid Karlevi. Landborgsgravfältet i Karlevi har även spännena och förekomsten av mynt gemensamt med Folkeslunda. De sju skelettgravarna som återfanns vid skolans byggande visar på att dessa tre gravar inte är något unikt förekommande i området. De sju ska ha legat alldeles i närheten av de ovan presenterade vilket skulle kunna vittna om en gemensam datering till vikingatid även dom. Dessa sju gravars markering var, även deras, bestående av ett fåtal kalkstensplattor, det nämns även att man i en fann ett bryne.

Deras placering var nord, väster, eller söder. Tillsammans med de som legat runt kyrkan har dessa alltså utgjort ett gravfält på landborgen precis som i Karlevi dock mer uppsplittrat samt sämre dokumenterat.

5.4 Sammanfattning - Resmo

Till skillnad från Karlevi så har man i Resmo både brandgravar och skelettgravar (dock är dateringarna osäkra). Det föreligger alltså en uppenbar skillnad i grannsocknarnas sätt att begrava sina döda under mitten och slutet av vikingatid. Man måste vara lite källkritisk dock, med tanke på att många delar av landborgens kedja av gravfält kan för evigt ha gått förlorade, eller ej tolkats på riktigt sätt, få är C-14 daterade. Det är en uppenbar skillnad vi kan se på det gravfältet i gravskicket som troligen berott på ändrade föreställningar om hur den döde skulle behandlas. Dock kan man inte se någon skillnad i kontakterna i fynden. Det finns mynt, vikter och smycken av liknande typ i både brand och skelettgravarna från alla tre områden. De likheter som finns mellan Resmo och Folkeslunda är skelettnedgrävningarna under enkla former, med någon/några kalkstensflisor eller stenpackning som yttre markering.

På grund av den stora skillnaden i antal mellan gravfälten går inte en korrekt jämförelse att göra. Det som kan sägas är dock att samma typ begravningssätt och fynd troligtvis berott på liknande eller samma föreställningar/influenser. Man kan alltså se att samma idéer funnits på dessa båda ställen under perioden, och att handel varit viktig ingrediens i dessa människors livnäring. Precis som Karlevigravarna och brandgravarna i Folkeslunda visar på gemensamma idéer och föreställningar visar alltså dessa skelettnedgrävningar på gemensamma idéer. Eftersom inga tydliga tecken tyder på att det varit status som avgjort vilket gravskick som brukats så förefaller tid och kontaktnät som en troligare orsak till förändringen.

5.4 Igelösagravfältet (Vitterhetsakademin Dnr.006102 Ank.20-10-1965)

Gravfältet i Igelösa ligger i Voxtorps socken nära Hagbyåns utlopp på en liten höjd i form av en strandvall ca 9 möh (Hagberg 1979:71). Från just åmynningar och längs med åarna, har många fynd gjorts som tyder på att dessa trafikerades och hade betydande bebyggelse under, speciellt, vikingatiden. Man har hittat flera kvinno- och silversmycken i området som skulle kunna tyda på att de som bott vid, och kanske också kontrollerat, ån under yngre järnålder haft hög status.

Under vikingatiden börjar åarna användas allt flitigare för handel och övrig kommunikation vilket leder till att folk bosätter sig här och i högre grad än tidigare involveras i bygemenskap och samhällsbyggande (Gräslund 1993:14-17). Gravfältet på Igelösa åsar består av totalt 23 anläggningar där de allra flesta var skadade och flera helt tomma. Det var dock brandgravar samtliga i form av rika brandlager och i ett fall en

brandgrop. De yttre markeringarna var skadade, men bestod av mer eller mindre regelbundna stensättningar oftast av rektangulär form, den största med en diameter på 7 m. I de flesta fallen täcker stensättningen brandlagret men i några fall ligger brandlagret samlat under ett centralröse.

5.4.1 Stensättningarna

Gravarna är i dåligt skick, skadade av odling, men tack vare de rika gravfynden i de stora brandlagren var gravarna relativt lätta att datera i tid, samt möjliga att könsbestämma. Brandlagren var tjocka med upp emot två liter kol och ibland lika mycket benrester nedlagda tillsammans med fynden. De fynd som daterar många av gravarna är kvinnosmyckena i form av spännbucklor, spännen och pärlor tillsammans med söljor och betsel. Övriga fynd är saxar, kedjor, skällor och knivar (A.T.A.Fyndförteckning 1965: Igelösa Åsar, Voxtorp Sn, Småland). Hos kvinnorna är det inte ovanligt med 20-30 pärlor och i några fall ännu fler, dock inte några silverpärlor, bara bergskristall, karneol eller halvädalsten. Smyckena och speciellt spännena daterar gravarna till 900-tal och de var av den masstillverkade typen som blev vanlig under perioden. Den enda gravurnan på gravfältet innehåller likadana fynd som övriga mansgravar dvs betsel, en pärla och ett brandlager. Ornamentiken på urnan är typisk för sydöstra östersjökusten (Hagberg 1979:72).

Eftersom det inte finns någon ordentlig osteologisk undersökning får man försöka könsbestämma gravarna arkeologiskt. Könsindikerande här kan vara att en rik förekomst av pärlor samt smycken tillhör kvinnans dräkt medan avsaknad av, eller enstaka pärlor tillsammans med fynd av söljor och betsel tillhör mannen (Öjner 1997:97; Bennet 1987:108). Om man tittar på benmängd i gravarna ser man att benmängden generellt sett är rikare i de gravar som har ett rikt fyndmaterial. Av sju gravar med ett rikt fyndmaterial är det fyra som också har ett rikt benmaterial samt att det av de sju fyndfattiga gravarna är fem som har ett fattigt benmaterial (A.T.A.Fyndförteckning 1965: Igelösa Åsar, Voxtorp Sn i Småland).

5.4.2 Sammanfattning - Igelösa

På Igelösa åsar är det brandgravskicket som helt dominerar, och då är det stora, rika brandlager som visar bålets betydelse. Stensättningarna som markerat gravarna ovan mark var slarvigt anlagda, men förmodligen beror det också på senare tiders odling. Det är därför svårt att se någon enhetlig form på gravkonstruktionerna. Det är i alla fall fråga om stensättningar som oftare har en rektangulär form. Flera tomma anläggningar finns på gravfältet med endast kolblandad sand i, frågan är hur dessa har använts? Det är framförallt de rika smyckesynden hos kvinnorna som daterat gravarna till 900-tal. Här finns dock inga benrester av djur eller silvermynt, vikter och silverpärlor som på de Öländska brandgravfälten. En skillnad

i status kan skönjas i det faktum att de fyndmässigt rika gravarna har det rikare benmaterialet. Kanske var man mer noggrann med att samla upp bål- och benrester av en rik och betydelsefull person än av en mindre betydelsefull person (Bennet 1987:168).

5.5 Bingagravfältet (RAÄ: 134)

Bingagravfältet ligger i Hossmo socken, även det på en höjd som ligger 6,5-7,5 möh. Många av gravarna i området är skadade och saknar helt yttre markeringar, det inre i gravarna är dock relativt välbevarat. Gravfältet grävdes ut i samband med E-22 grävningarna, då man grävde ut några intilliggande husrester som daterades till vendel/vikingatid (Gustafsson m.fl. 1999:11). Tio gravar ska presenteras här. Den svåra sönderplöjningen samt begränsningen av utgrävningsområdet gör att man inte vet hur stor del av gravfältet dessa tio gravar utgör. De tio gravarnas inre skick var dock så bra att de kan ge en någorlunda bild av hur det såg ut.

5.5.1 Ben- och brandgroparna

Det här gravfältet skiljer sig från det tidigare på flera punkter. Sju (en osäker) av de tio gravarna ligger så tätt ihop att det nog varit fråga om en gemensam överbyggnad, om någon alls. De ligger inom en diameter på sex meter, helt utan att inkräkta på varandra och är alla bengropar. I närheten av dessa bengropar fanns tre brandgropar som hade ett väldigt litet benmaterial av människa. Det finns inga som helst rester av yttre gravkonstruktioner vilket skulle kunna tyda på att det varit fråga om ett flatmarksgravfält (Gustafsson m.fl. 1999:21).

En annan skillnad är att det inte här rör sig om stora rika brandlager utan om små, få fragment oftast utan kol nedlagda i en grop tillsammans med fynden. Fynden och benen låg i en grop 0,12-0,5 m under marken, gropar som hade en diameter på mellan 0,4x0,4-2,9x1 m.

I fyra av dessa har man funnit hela keramikkrärl, dock vid sidan av ben och övriga fynd, troligen har de istället varit fyllda med mat (Gustafsson m.fl. 1999:21). Keramik är den vanligaste typen fynd (finns i alla utom en) följt av pärlor av olika slag som förekom i sex av gravarna, vanligast med tunnformiga pärlor. Fynden av järn är få och ytterst fragmentariska, mest bestående av spikar, nitar och broddar. I samtliga gravar återfanns brända djurben och i vissa också obrända, vilket skulle kunna utgöra skillnaden mellan mat/djuroffer och resekost där man behandlat de olika gåvorna olika (Öjner 1997:95). Några fragment av

ett arabiskt silvermynt återfanns i en av brandgroparna, daterat till 700 eller 900-tal. Endast tre av dessa gravar kan helt säkert dateras till vikingatid, övriga ligger på samma sätt och har liknande fynd vilket troligen daterar även dem till vikingatid.

5.5.2 Sammanfattning - Binga

Bingagravfältet är väldigt annorlunda vid en jämförelse med de övriga brandgravfälten i presentationen. Det rör sig om samma tidsperiod men med ett anammande av bengrop som inre gravskick, vilket leder tankarna till äldre järnålder och ännu längre tillbaka. Gravmaterialet är dessutom mycket fattigt och därtill kommer det faktum att det inte finns några som helst spår efter yttre gravkonstruktioner. Det gravarna har gemensamt är att de har samma typ av fynd, samma gravskick och ligger tätt tillsammans.

Om man antar att detta gravfält representerar fattigare människor som inte sysslade med handel och/eller ägt statusföremål så förefaller det en aning märkligt att ett arabiskt silvermynt letat sig ner i en av gravarna. Ett annat intressant inslag är den sena dateringen av den yngsta graven. Av analysen att döma så är den döde begravd någon gång mellan 1040 - 1190 AD (Gustafsson m.fl. 1999:23). Vilket skulle betyda att denna begravning skett efter det att Möre kristnats och Hossmo kyrka uppförts. Den s.k. Eskilstunakistan från denna kyrka skulle visa på att kristendomen fått fäste i området under 1000-talet och kyrkan vara byggd ca 1100 AD (Gräslund 1993:23). En klar skillnad i rikedom, inre och yttre gravskick går att konstatera mellan Binga och Igelösa det gemensamma är tidsperioden och brandgravskicket.

5.6 Harbygravfältet (RAÄ: 5)

Längs Ljungbyån i Ljungby socken löper en åsrygg parallellt med ån, och på denna återfinns en mängd gravar och gravfält framförallt från vikingatid. Vid Harby är ån som störst och runt detta område finns tecken på rik vikingatida bebyggelse, främst synlig i den många gravarna. Ljungby socken är den fornminnestätaste socknen i Kalmar kommun, där de flesta består just av gravar och gravfält (Hagberg 1979:75). I anknytning till ån, längs kullerstensåsen, finns en mängd gravfält från perioden sen vendeltid och vikingatid. Det är dock inte så många som har grävts ut på ett sakkunnigt sätt, många gravar har utsatts för systematiska plundringar, framförallt under slutet av 1800-talet. Från de utgrävningar som gjorts, och de återfunna plundrade gravarnas fynd, skapas dock en tydlig bild av vikingatiden i området och lite om deras förutsättningar. De gravar som nedan presenteras är från utgrävningar gjorda på femtiotalet. Till dessa kommer även en rad återfunna gravfynd från rovgrävningar i området att nämnas.

5.6.1 Stensättningarna – Harby

Detta gravfält benämns Harby 5 och består av 29 gravar i formen av låga mer eller mindre regelbundna stensättningar, ibland runda till formen. Det grävdes ut första gången 1953. I samband med en grustäkt och senare 1954 när ytterligare gravar återfanns. I dokumentationen benämns de I–XVII men kommer här att presenteras som A1-A17 med början 1953.

Sju av de sjutton utgrävda gravarna var fyllda stensättningar runda, ovala och hästskoformer med diameter mellan 2,5–8 m. I ett fall återfanns en stenpackning (stenkista) under stensättningen. De flesta var endast synliga som en svag försänkning i marken i några fall fanns en mindre kulle med försänkning. Det var inte fråga om något skrytsamt yttre, dock tyder det inre på att dessa människor haft en hög status. Dessa nedsänkningar förekom i samtliga gravar med eller utan stensättning och var i nästan samtliga fall förlagda i nord-sydlig riktning. Fynden återfanns under dessa nedsänkningar på 30-90 cm djup (A.T.A. F5473/53&54). I tretton av dessa återfanns vapen i form av järndolkar, järnsvärd och i ett fall en lansspets. Vapenfynd i form av dolkar återfanns även i de gravar som arkeologiskt kan könsbestämmas som kvinnor.

Det är enorma mängder pärlfynd hos dessa kvinnor; 160, 150, 58, 38 pärlor i de rikaste gravarna. De allra flesta är av glas, men de finns av lera och med bronsinläggningar i. I smyckesväg saknas de annars så typiska ovala spännbucklorna, istället har man funnit två andra smycken som dateras till sen vendeltid –

tidig vikingatid. Ett skivformigt spänne av silver och ett vackert ögleformigt spänne av brons, det senare med rester av emaljning. Svärden är av tveeggad modell och typiska för vikingatida 900-tal med rakt hjalt och trekantig eller rundad svärdsknapp (Hofrén 1961:108). I de allra flesta återfanns träkol som tecken på brand, men det är endast i ett fåtal av gravarna som man fann benmaterial från människa, då det fanns var det oftast i obränd form. Kanske blev dessa människor dåligt brända, kanske har benmaterialet multnat bort, kanske blev de inte alls brända? Bland övriga fynd återfanns brynen, lergodsurna, och spiralarmringar av silver.

5.6.2 Stöldgods och övriga fynd

Större delen av gravgodset från de över trettio plundrade (rovgrävda) gravarna i området kunde köpas tillbaka från ”ägarna”, och de ansvariga ställdes inför rätta. Dessa fynd visar på en typisk vikingatida fyndtyp främst representerad av de ovala spännbucklorna. Bland gravgodset återfanns en mängd varianter från de enklaste till de allra finaste med dubbla skållor och med silvertrådsinläggningar mm. Många typer visar på spännbucklans utveckling, modeller som även återfanns i det rika materialet från Birka (Hofrén 1961:112). Likarmade spännen förekommer också, och enligt rapport från rättegången beskrivs ”klöverbladsformade spännen”. Man fann också tio armrings i brons och silver från samma område. Från Öbbestorp i närheten av Harby öppnades gravar genom grustäkt vilka innehöll spännbucklor och ett riktigt praktsvärd. Svärdet var dekorerat med hjalten belagda med guld. Svärdet dateras till 800–900-tal (Franzén 1948:12). Av fynden att döma är den dominerande perioden i området just 800- och 900-talen, de tidigare perioderna är ytterst sparsamt representerade i materialet.

5.6.3 Sammanfattning – Harby

Dessa presenterade gravar utgör en ganska liten del av den totala mängd gravar som finns i området längs Ljungbyån. De visar dock, delvis en helt annat föremålsflora än de tidigare presenterade gravfältens fynd. I detta område är det mycket vanligt med vapen i form av svärd och dolkar, istället för vikter, silvermynt och betsel.

Området kring Harby representerar en byggd rustad för krig, kanske både för försvar och för plundring? De smycken som presenteras dateras till sen vikingatid men de allra flesta dock, liksom svärden, till 800–900-tal (Hofrén 1961:109). Hos kvinnorna var det framförallt pärlorna som dominerade och då i rika mängder, dock inte av samma klass som de silverpärlor som återfanns i det Öländska materialet. Bland

fynden, gjorda genom rovgrävningarna på 1800-talet, hittade man de ovala spännbucklorna av brons, med en rad olika utföranden representerade.

Om gravskicket kan sägas att det är de runda stensättningarna som dominerat. Närvaron av träkol vittnar om brandgravskick, men var finns benresterna; benmaterialet är extremt fattigt?! Kanske kan skillnaden i jordmån mellan det kalkrika Öland och fastland spela in här, där benrester bevaras bättre på Öland. Ljungbyåns alla gravfält vittnar om att det varit en betydelsefull byggd under vikingatiden. Till stöd för detta kommer också att det tycks finnas belägg för en husaby vid åns utlopp (Hofrén 1961:116). Pärlorna och spännbucklorna fanns precis som i Igelösamaterialet, fast än rikare och med kompletterande vapenmakt. Gemensamt med Igelösa hade de också att gravmaterialet saknade direkta tecken på handel, export och import. Dock fanns lösfynd, från båda socknarna som tyder på kontakt med andra länder och/eller områden. Silverskatt i Voxtorp med arabiska mynt och delar av silvertackor våg samt i Ljungby remkorsningsbeslag till betsel av engelsk typ (Hagberg 1979:73,77).

6 ANALYS AV FYNDMATERIAL

Vilka typer av kontakter är det då öläningar och fastläningar haft under denna period, och går det att se i föremålen de fick med sig i gravarna? I detta avsnitt vill jag med hjälp av fynden från gravarna försöka finna vilka saker som påverkat dessa människor. Vilka kontakter har man haft, vad har man livnärt sig på, varför har gravskicket sett ut som det gjort. Jag kommer framförallt att inrikta mig på fynden från de presenterade gravfälten. Inledningsvis kommer jag att börja med att gå igenom fyndens ursprung och spridning under perioden.

6.1 Silvermynt, vågar och vikter

I det öländska materialet, som presenterats ovan, återfanns i sex gravar fynd av enstaka silvermynt, varav fem var arabiska och ett var tyskt. I några andra av gravarna fanns rester av vågar och eller vikter som använts vid handel under vikingatiden. Om man tittar på Öland i stort, och förekomsten av silvermynt, så dominerar de arabiska mynten totalt fram till 970 talet därefter tar de europeiska mynten helt över. Att de helt tar över kan bero på stängda handelsvägar, nya kontakter mm. Myntimporten till Öland var som störst under tidig vikingatid, medan den största myntimporten till Sverige i stort skedde under sen vikingatid. Runt 1050 skedde en allmän nedgång i handeln i Nordeuropa vilket återspeglas i materialet. Tydligt är dock att Öland och Gotland ändå hade fler fynd än genomsnittet för perioden, vilket kan ha berott på det

strategiska läget (Jonsson 1993:123-124). Om man jämför med andra områden under vikingatid ser man att västra Danmark, Skåne, Västergötland och Tröndelag inte alls har samma dominans av arabiska mynt i gravarna som Öland (Hårdh 1996:156). Detta tyder på att man på Öland och Gotland hade ett annat kontaktnät än ovan nämnda områden. Något som den rika och tidiga förekomsten av arabiska mynt visar.

Efter 970-talet försvinner de enstaka mynten från de öländska gravarna helt och hållet, vilket kan tyda på nedgång i handel, men också på nytt gravskick. Kristendomen var i antågande och påverkade sannolikt ölänningarna redan under senare delen av vikingatiden. Intressant är att se att man i Uppland fortsätter ca 100 år ytterligare med gravmynt, vilket kan visa på att kristnandet kom att få fäste tidigare på Öland än i Uppland (Jonsson 1993:131).

Det är arabiska mynt som dominerar i det presenterade materialet, samt ett tyskt mynt. Vilket överrensstämmer med det totala fyndmaterialet vad gäller området. Det kan antas att speciellt ölänningarna under denna period 800-900-tal hade sina huvudsakliga handelskontakter med Kalifatet i syd-öst. Indirekt via Volgabulgarerna som handlade direkt med araberna och med svenskarna/ölänningarna, eller direkt med araberna på långa resor. Kontakterna blev av handelskaraktär (Stenberger 1964:652). Vid handelsstaden Bulgar kom svenskarna i kontakt med karavanvägen från Persien och de österländska varorna (Odelberg 1974:8). Det är i samband med förekomsterna av dessa mynt som man ska se vågarna och vikterna. De bör tolkas tillsammans då fyndkategorierna var för sig, och tillsammans, visar på handeln som en av flera näringar för människorna på Öland under perioden.

6.2 Spännbucklor

På Öland var förekomsten av spännbucklor inte lika rik som på fastlandet. Förekomsten av smycken var lägre över lag än på fastlandet, där spännbucklor, pärlor och övriga smycken tycks ha spelat en större roll. De typer av ovala spännbucklor som förekom i det öländska materialet var dock de finaste modellerna totalt sett.

Modell P51.A2 och P51.C3 (se bilaga 1) tillhörde den vanligast förekommande grundtypen över huvudtaget under perioden, men förekom i många olika varianter. Troligtvis hade en standardiserad gjutform använts och sedan gjordes kompletterande utsmyckning, vilket ledde till en gradvis förändrad typ, med gemensamt stamträd (Jansson 1985:76-77). På fastlandet i Harbymaterialet, återfanns den först nämnda typen, vilken tillhörde den allra tidigaste varianten av denna modell. Den var inte alls lika förnämligt ornerad som den senare, men hade i sitt ramverk inlagda rännor för eventuellt silverinlägg. Den varianten som fanns på Öland och Igelösa åsar, den senare nämnda, var mer noggrant ornerad, med tydligare djuornamentik, inte så abstrakt som den tidigare modellen. Denna senare variant spännbuckla var vanligast förekommande i Sverige och Norge. Främst i Birkaområdet där tillverkningen troligt skett. I alla fall under senare delen av dess förekomst, medan de flesta tidiga fynden av denna grundtyp återfanns i Norge. Denna typ av spännbuckla fanns även på Island och Irland i väster och längs Dnepr och Volga i öster, dock väldigt sällsynt i Danmark (Jansson 1985:67-81). Man kan se en väst-östlig utbredning med koncentration till mellansverige och Norge, och ut i periferin till Island i väster och till Volga i öster. Dateringen av dessa kan göras med hjälp av orneringstypen. Den typ som återfanns i Harby på fastlandet dateras av Skibsted Klaesö till mitten av 800 talet. Medan modellen från Folkeslunda, Öland och Igelösa, fastlandet dateras mitten av 900 talet.

Han ser också en likhet i orneringsstilen mellan dessa spännbucklor och samtida treflikiga spännen (Skibsted Klaesöe 1999:114).

Den andra typen av spännbuckla som påträffades på Öland benämns P52 (se bilaga 2) och var också den en dubbelskalig modell, men med fyra sidoknoppar samt en i mitten. Den fanns i både enkelskalig och dubbelskalig modell, där den enkelskaliga var en enklare och mindre exklusiv modell av den dubbelskaliga.

Djuornamentiken bestod av streck och spiraler. Strecken och spiralerna bildade tydliga djur på de dubbelskaliga modellerna, medan de på de enkelskaliga modellerna endast bildade abstrakta mönster. På fastlandet påträffades den enklare enkelskaliga varianten.

Dateringen av den enkelskaliga är förlagd till 1000 talet, medan den dubbelskaliga är äldre och utgjorde spännbucklornas höjdpunkt. Det skedde en tillbakagång i design på 1000 talet. Utbredningen av typen var Sverige och österut till Dnjepr och Volga området. Typen förekommer också på Island och i Skottland, dock sällsynt i Danmark (Jansson 1985:85-91).

De två typerna som återstår är P37 och P42 (se bilaga 3) och påträffades båda i Harby på fastlandet. Den första var en enkelskalig spännbuckla som hade den yngre osebergsstilen som grunddekor. Den var den vanligaste typen enkelskaliga spännbucklor från Birkamaterialet. Tillverkning har skett på Björkö, men även Gotland har tillverkat denna typ men då i halvfabrikatsform (Jansson 1985:50). Troligt är att halvfabrikat tillverkats på ön för export till andra områden. Denna modell är en modell som massproducerats under första delen av 800 talet (Skibsted Klaesöe 1999:114). Utbredningen av denna tidiga modell visar på centrala Sverige med fynd på Irland i väst och i Volga i öst (Jansson 1985:51). Intressant är att se att de ej återfanns på Island där de senare typerna dock återfanns.

Den sista typen spännbucklor är P42 (se bilaga 4) en dubbelskalig modell. Den kunde ha flera knoppar och djur pånitade som kompletterande dekor, dekoren var av gripdjursstil. De tidigaste modellerna fanns i Norge och var då oftast av enkelskalig variant, medan de senare tillverkades som dubbelskaliga och då på Björkö. De allra flesta finns dock i Norge sedan i Sverige. Fynd av typen har gjorts även på Bornholm, Åland i Finland, Ryssland, f.d. Ostpreussen och Pommern i öst och i Skottland i väst. Denna typ liksom de flesta andra typer spännbucklor väldigt sällsynt i Danmark.

6.3 Treflikiga spännen

På Öland påträffades två olika typer av treflikiga spännen, dels den äldre typ 3 som var den dominerande typen i Norge under perioden 850-900 e.Kr. med typisk gripdjursornamentik. Den andra modellen är den något yngre typ 5 som enligt Skibsted Klaesö mest återfanns i de östra delarna av Skandinavien och användes ca 875-925 e.Kr.

Ornamentiken på de tidigaste modellerna som dominerar det danska materialet var kopior av den frankiska plantornamentiken. Dock gjordes ornamentiken under senare delen av perioden om till en mer typisk skandinavisk typ. Intressant är att se att endast de senare är representerade i det presenterade materialet. De tidigare typerna (700 talets slut till ca 850 e.Kr.) påträffas i Danmark medan de är sällsynta i Sverige

och Norge. De tidigaste typerna återfanns i det dåvarande danska området inklusive Skåne och Hedeby (Skibsted Klaesöe 1999:106).

Från fastlandet fanns förhörsvittnesmål av de som plundrade gravarna i Harby att där fanns treflikiga spännen, men de kom aldrig till rätta. Det fanns inga treflikiga spännen från Igelösa eller Binga, vilket gör de omtalade från Harby unika på fastlandssidan.

6.4 Likarmade spännen

De likarmade spännena från både Öland och fastland är av typ 3, med typisk symmetrisk djuornamentikstil, vanlig mellan 875-950 e.Kr. Med ett undantag från Igelösa, där det återfanns ett spänne av typ 1 med geometrisk ornamentik. Modellen skiljer sig också något från de övriga och dateras av Skibsted Klaesöe till slutet av 700 talet och till ca 850 e.Kr. Utbredningen av de likarmade spännena skiljer sig något från de andra smykestyperna. Både typ 1 och 3 har, enligt Skibsted Klaesöe, en utbredning över Syd- och Östskandinavien. Det är som om Norge står för sig själv med en mer utbredd gripdjursornamentik.

Medan Sverige, Danmark, Bornholm, Åland mfl. områden hade symmetrisk djuornamentik som ornering (Skibsted Klaesöe 1999:103). Detta skulle kunna visa på att området inte bara idkat handel med Norge, Gotland och Björkö vad gäller smycken, utan att i detta fall även Danmark och Bornholm varit intressant. I detta fall en del i ett nord-sydligt kontaktnät istället för det annars vanligaste väst-östliga kontaktnätet.

En intressant iakttagelse som Skibsted Klaesöe gör är att de likarmade spännena i Norge och Sverige härrör från gravar. Medan det i Danmark nästan uteslutande rör sig om lösfynd (Skibsted Klaesöe 1999:103).

6.5 Pärlor

De vanligast förekommande pärlorna på båda sidor sundet var de i glas eller glasfluss. Glaspärlorna var av en klarare, transparent karaktär än de grumligare av glasfluss. Den vanligaste modellen totalt sett är den runda, men tunnformiga och cylinderformade förekom också. Både på Öland och på fastlandet förekom segmenterade flerfärgade pärlor, dubbla pärlor samt guld och silverfolierade pärlor.

Vad gäller pärlorna så fanns de flesta modeller och material representerade både på fastlandet och på Öland. De vanligaste materialet näst efter glas var bergskristall och karneol, där de första oftast var runda eller facettslipade, medan de senare oftast var avlånga och slipade. Pärlorna av glas har förmodligen tillverkas lokalt, medan de av bergskristall och karneol har importerats från området kring Svarta Havet (Hagberg 1979:72). Bärnstenspärlor är ovanliga och finns som ensamma undantag, förutom i materialet från Karlevi där ett tiotal påträffades. Bärnstenspärlorna tyder även dom på import från syd-öst. En typ pärla som skiljer Öland och fastlandet åt var silverpärlorna. Silverpärlorna är klotformade eller spolformade och hade ofta filigranornamentik. Silverpärlorna förekommer på Folkeslundagravfältet och på Karlevigravfältet, ett femtontal pärlor jämfört med total avsaknad av samma typ på fastlandet.

6.6 Övriga fynd

De ovan beskrivna fynden är de som var vanligast förekommande och/eller intressantast att analysera. Dock fanns det fler som ej får plats i detta arbete. Några enstaka som dock kan nämnas följer nedan. På Igelösagravfältet påträffades bland brandlagergravarna en brandurna med linjebandsornamentik. Enligt Ulf-Erik Hagberg var den med största sannolikhet tillverkad i området. Linjebandsornamentiken däremot var vanlig hos de professionella krukmakarna i Mecklenburg, Pommern och Ostpreussen området (Hagberg 1979:72). Att denna kruka var av inhemsk tillverkning tyder tydligt på gemensamma kulturella band runt Östersjökusterna, mer än om den hade varit ”bara” importerad. Samma typ av ornamentik återfanns i en hållkistegrav på Folkeslundagravfältet på Öland. Tyvärr gick den inte att säkert datera till samma period, det tyder dock på en liknande kulturinfluens.

På Igelösagravfältet fann man också ett runt spänne med djurornamentik (ca 3,5 cm i diameter). En modell vanlig på Gotland (Burenhult 1984:200). Ett spänne av samma form, fast i silver och med annorlunda ornamentik, påträffades på Folkeslundagravfältet. Ursprunget i det fallet osäkrare, kan dock vara av inhemsk tillverkning, såsom de ovan nämnda silverfiligranpärlorna.

Från Harby på fastlandet fann man ett remkorsningsbeslag till ett betsel av Engelsk typ. Det anses som det yngsta fyndet i perioden från detta område. Ett spänne som återfanns även i Västergötland och Sörmland. Dateras så sent som till 1000-talet (Hagberg 1979:77). Ett föremål som till skillnad från de äldre tyder på en västlig kontakt.

På Karlevigravfältet på Öland påträffades två bronshängen med genombruten ornamentik ev. av Birkatyp, tillsammans med flera fina hängen som däremot var svårare att härleda. Dock återfanns de första även i Birkamaterialet (Magnus m.fl. 1996:35).

7 DISKUSSION OCH TOLKNING

7.1 Gravarna

Efter en genomgång av dessa sex gravfält från vikingatid kan man se att det är vissa saker som gravfälten har gemensamt och andra saker som skiljer dem åt. Vad gäller gravskicket så är det tydligt att man på Öland till stor del använt sig av skelettgravskicket redan under 900-talet, medan man på fastlandet samtidigt fortfarande brände sina döda på bål. Skelettgravskicket var från början avsett för de allra högsta i samhället i form av båtgravar, ryttargravar och kammargravar (Burenhult 1984:146). Ju närmare kristen tid vi kommer så sprider sig skelettgravskicket till att till slut omfatta alla klasser. Av detta resonemang kan man dra slutsatsen att under vikingatid så representerar brandgravskicket det äldre sättet medan skelettgravskickets utbredande representerar det yngre sättet att begrava sina döda på.

Att man bytte sina gamla sedvänjor mot något nytt berodde säkert på att nya ideal kom. Nya föreställningar som kom till området, eller hämtades från andra områden.

Helt tydligt är att brandgravskicket levte även på Öland, men att det där skedde en förändring tidigare och i högre grad än på fastlandet. Om man till detta skelettgravskicket också lägger gravfynden av framför allt arabiska mynt, vikter och vågar så får vi en vink om vad som kan ha legat bakom detta. Dessa handelsredskap tyder på handel, en handel med andra folk. Folk som hade andra värderingar, annan religion, andra seder. Inte i en enda grav av de presenterade från fastlandet har vikter eller våg påträffats, endast ett silvermyntsfragment hittades. Det ligger nära till hands att anta att man under denna period på Öland, i högre grad än på fastlandet, varit i kontakt med andra folk och föreställningar. Folk som fört med sig nya föremål, likväl som nya föreställningar. Det tycks som om det i Ölands fall finns ett samband mellan

starka handelsförbindelser och modernare gravskick. Samtidigt tycks det finnas ett samband mellan svagare handelsförbindelser och traditionellt gravskick vad gäller fastlandet.

I fastlandsmaterialet fanns betsel, broddar och järnskållor i mansgravarna, vilket i högre grad kan tolkas som jordbruksredskap än handelsredskap.

Tilläggs skall att det i det öländska materialet fanns ett enda betsel. Betslet var under perioden ett statusföremål, men för vem? Var ett fint betsel lika mycket statusföremål för en handelsman som för en bonde eller krigare?

Av gravskicket att dömma så har dessa människor levt i en annan verklighet än människorna på Öland. Inget tyder på att dessa idkat handel. Däremot har man från fastlandet en rad silverskattsfynd som kanske kan kopplas ihop med vapnen. Är det så att det är handelsmän vs plundringsmän vi ser bilder av i gravarna, gammalt vs. nytt? Man får vara försiktig med sådana här sammankopplingar, men inte heller göra sig blind för eventuella sammanträffanden.

Handelskontakter som öläningar utnyttjat har sannolikt knutits på flera håll på ön, men framförallt ett ställe växer under perioden fram, och det är Köpingsvik som senare flyttar till Borgholm. Hit kom naturligtvis fler influenser i form av föremål och föreställningar från andra områden och länder än vad det gjorde till fastlandet. Det är rimligt att anta att dessa föremål och influenser spreds över ön speciellt från Köpingsvik till att påverka även de som inte deltog direkt i att knyta handelskontakter. Därav det skilda gravskicket under perioden, öläningarna hade under perioden oftare och i högre grad kontakt med nya företeelser.

7.2 Fynden

Att silvermynten i gravarna inte är fler än ett, och oftast med ett hänge, talar emot att det skulle visa på direkt rikedom. Snarare fick man med sig det i graven som ett tecken på status och att man såg det som en prydnad. Sannolikt fick öläningarna tag på dessa mynt just genom handel och visade genom att bära ett mynt runt halsen att man tillhörde den klass som sysslade med detta. På de gravfält där dessa enstaka silvermynt påträffades fanns också vikter och vågskålar i gravar. Man bör se dessa båda fyndtyper tillsammans: myntens ursprung och förekomsten av vågar och vikter. Till denna bild läggs också det faktum att det inte i en enda grav från Öland återfanns något vapen, vilket tyder på fredliga kontakter, ej plundring. På fastlandet påträffades endast ett arabiskt mynt i en grav (Binga), dock inte en enda våg eller vikt. Vad man däremot fann var mängder med vapen i gravarna från Harby och Öbbestorp.

Fastlandet har denna fyndtyp som inte förekommer i det öländska materialet, och det är dessa vapen. Fynden av vapen förekom i en bygd som under vikingatiden av allt att döma var rikt befolkad. De talrika fynden av vapen i brandgravarna tyder på att det fanns något att försvara, eller att de attackerade någon. Även de gravar som arkeologiskt kan könsbestämmas till kvinnogravar innehöll ibland dolkar med skidor till. I närliggande områden fann man också silverskatter nedgrävda innehållande många silvermynt, smycken mm. Av det presenterade materialet kan man få vissa indikationer på hur dessa mynt anförskaffats. Kanske skaffade man sig dessa mynt via handel, med hjälp av vikter och vågskålar på Öland. Medan man på fastlandet mer litade till svärdets makt?

Via handelsplatser runt Östersjön eller med direktkontakter på egna resor fick man tag på dessa mynt och varor. I de öländska gravarna ser man spår av just detta, en handel med araberna indirekt via andra folkslag eller direkt. Liknande spår går däremot inte att se i gravmaterialet från fastlandet. Däremot kan en likhet ses mellan det presenterade öländska materialet och gravfynden i Köpingsvik från perioden. Där fanns precis som i Folkeslunda, Karlevi och Resmo vikter, vågskålar och arabiska mynt (Johnson, Schultze 1990:48).

Distributionscentra för spännbucklorna har varit Björkö, Gotland samt Norge. Sedan har de flesta spännbucklorna spridits till samma områden i väst och öst med vissa undantag. T.ex. så påträffades de tidigaste typerna ej på Island, kanske har det att göra med att kolonisationen av ön skedde under senare hälften av 800 talet, då man tror att ön kolonialiserades först 860 e.Kr. Man kan tydligt se de handelsvägar som svenskar och norrmän använt sig av under tiden. Vi vet att svenska vikingar idkade handel längs Volgafloden för att nå araberna söder om Kaspiska Havet samt senare också Dnjeprfloden, för att kunna nå Svarta Havet och Konstantinopel (Hårdh 1993:137). Detta ser vi i spännbucklornas utbredning i dessa områden.

Att spännbucklorna på Öland och på fastlandet förekommer under hela vikingatiden i en rad olika modeller och varianter, tyder på att dessa områden varit inbegripna i en långväga handel. Vi hittar det österländska materialet i form av arabiska mynt. Vi ser också att de inhemska svenska produkterna spridits österut, ett utbyte har skett under perioden. Vad vi också ser är att det *inte* förekommer någon egentlig spridning av spännbucklorna till Danmark, vilket skulle kunna tyda på ett sämre utbyte med Danmark under denna period. Dock kan man se en tydlig kontakt mellan Sverige och Norge under perioden. Norge har stått för spridningen av spännbucklorna västerut och Sverige har spridit spännbucklor österut.

De treflikiga spännena visar på kontakter av ett annat slag än spännbucklorna och de arabiska silvermynten. De treflikiga spännena var från början ett vapensmycke hos de frankiska soldaterna, som senare gjordes om till den skandinaviska vikingakvinnans smyckesdräkt. Under hela 800-talet och in på 900-talet härjar vikingar, kanske framförallt danska, i det frankiska riket. Det hela leder till att frankernas kung på hösten 911 sluter fred med dessa nordbor och ger dem området vid Normandie (Stenberger 1964:674). Mot bakgrund av detta ska de treflikiga spännena ses. Från början en vapendetalj hos de plundrade frankiska soldaterna, alternativt som vapendetalj på import från samma område.

I detta fall återfanns de tidigaste modellerna oftast i Danmark och har då en ornamentik lik den frankiska. De som dominerar i Sverige och Norge har istället oftast den yngre skandinaviska ornamentiken. Kontaktnätet för dessa olika smykestyper ser olika ut på grund av att olika anledningar legat bakom deras framväxt och uppkomst. Spännbucklorna var något inhemskt tillverkat som spreds med handel och utvandring. Medan treflikiga spännet var något ”erövrat” som gjordes om till att passa skandinaver. De dyker följdaktligen först upp i det danska materialet. Skibsted Klaesö skriver att de tidigaste fynden i Danmark daterats till sent 700 tal, vilket visar på att Danmark redan då hade utvecklade kontakter med Frankerriket (Skibsted Klaesö 1999:106). Medan de får fäste i övriga Skandinavien senare med en annan design. De återfanns dessutom i gravar i Sverige och Norge medan de återfanns som lösfynd i Danmark. Detta visar att det funnits mer likheter mellan Sverige och Norge än Sverige och Danmark under perioden. Dock ser vi vad gäller de treflikiga spännena en typ av smycken som på vägen via Danmark från Frankerriket gjorts om att passa Norra Skandinaviens smak.

På Öland har det sedan mitten av järnåldern funnits en smidesträdion i ädelmetallssmide med influenser framförallt från syd-öst i Europa (Hagberg 1994:22). Det är sannolikt den traditionen vi ser leva vidare i de fina silverpärlorna med filigranorneringar i de rikaste öländska brandgravarna, speciellt högarna i Karlevi. Annars påträffades samma typ av pärlor både på fastlandet och på Öland. De många pärlorna av bergskristall och karneol härstammar från områden runt Svarta Havet. Återigen kan man se vikingatidens handels- och resvägar tydligt i materialet.

Det är precis som i fallet med spännbucklornas spridning och närvaron av arabiska silvermynt fråga om kontakter som knutits längs floden Dnjepr och Volga. Vi kan i fyndmaterialet se att de som bott på Öland och på fastlandet under vikingatid har varit inbegripna i de kontaktnät som dessa handelsvägar utgjort.

7.3 Avslutande diskussion

När man studerar fyndmaterial som nedlagts i gravar så är det spår av de människornas liv och livsstil vi ser. Man kan se vad de arbetat med, vilka verktyg de använt sig av och vilka smycken de haft. Utifrån de presenterade gravarna och deras fynd kan man ana vad just dessa människor arbetat med, vilka verktyg de använt och vilken typ smycken de haft. På båda sidor om sundet finner vi pärlor i material som hämtats från områden långt härifrån, kring Svarta Havet. Det var också i dessa områden och kring områdena kring floden Volga som de fick kontakt med araberna, detta ser vi i förekomsten av arabiska silvermynt. Ölänningarna har speciellt idkat handel med dessa östliga områden. Spår av handel fanns i gravmaterialet från Öland, men ej från gravmaterialet från fastlandet, här finns alltså en tydlig skillnad mellan Öland och fastlandet. Här verkar det som om ölänningarna integrerat handel i sin försörjning i större grad än de på fastlandet. Det syns också i den totala förekomsten av silvermynt på Öland, då det är arabiska mynt som dominerar, och det tidigare än på andra områden i Skandinavien; bara Gotland följer samma mönster (Jonsson 1993:123-124).

Dessa båda Östersjö-öar har onekligen haft en särskilt god och tidig kontakt med folk i öster. Troligt är att det varit via handelsstaden i Köpingsvik som dessa ölänningar kommit i kontakt med denna handel och att de utgått därifrån på sina egna resor till andra områden. Säkerligen fanns folk från fastlandet med på dessa resor, men det syns inte i det presenterade materialet på samma sätt. Det är ölänningarna som har vikter, vågar och silvermynt med sig i gravarna.

Tittar man sedan på spridningen av smyckena ser vi ännu ett kontaktnät. Över lag ser vi en spridning från Birkaområdet, Gotland och delar av Norge till Island i väster och Volga i öster. Det tycks ha varit en stark kontakt mellan Sverige och Norge under denna period, vilken Öland och fastlandsområdet också varit en del av. Samma typ av smycken finns i detta kontaktnät.

Enligt vad det presenterade materialet visar så är kontakterna med Danmark sämre. Kontakterna har i högre grad varit av öst-västlig karaktär än nord-sydlig. Av presentationen kan man se att kontakterna man haft på såväl Öland som på fastlandet varit med områden runt Svarta Havet samt med centrala delar av Sverige och Norge. Man kan också anta att det är främst ölänningarna som idkat handel med dessa områden. Människor på fastlandet har sedan idkat handel med ölänningarna.

I gravmaterialet från fastlandet fanns tecken på vapenmakt. Om det öländska materialet visar på ett handelsintegrerat samhälle så syns det som om fastlandet varit militärt präglat. En skillnad är dock att vapnen endast förekom i ett av tre presenterade områden på fastlandet, medan vågar och vikter förekom på alla tre presenterade områdena på Öland. Vapenmakten fanns alltså på en central plats, hos en speciell grupp. Medan handelsredskapen på Öland tycks ha varit mera spridda och förankrade bland människorna, vilket dock inte hindrar att de tillhörde en exklusiv grupp. I området kring Harby har funnits en militär auktoritet, frågan är då hur långt deras makt och område sträckt sig? Kanske var de omkringliggande områdena i Voxtorp och Hossmo socken beskyddade av dessa, vad hade de då för relation till handeln i Köpingsvik? En något långsökt, men dock en möjlig sammankoppling kan vara den mellan vapnen och de skattfynd man gjort på fastlandet. Kanske var dessa vapenföra människor mindre benägna till handel, men mer benägna till plundring och/eller beskattning av andra. Det tycks som om handeln inte haft framträdande plats i deras vardag då inga sådana lämningar återfanns i deras gravar. Förekomsten av fina smycken och importföremål är dock rik, vilket talar för samma kontakter som de på Öland.

Troligt är att man tillförskaffat sig dessa på helt olika sätt. Att handelsmännen som rest och fått besök av främmanden funnits på Öland. Medan de på fastlandet idkat handel med öländska handelsmän.

Det är viktigt att se alla dessa fynd i en kontext, en helhet. Om man ser på gravarna som dessa fynd påträffades i så ser man vissa skillnader. Brandgravskicket tycks helt dominera på fastlandet, medan skelettgravskicket är vanligt på Öland. Med långväga kontakter kommer också långväga seder och bruk till området. Dessa kanske kommer i kölvattnet av resande från andra länder samt återvändande resenärer – handelsmän eller ej.

Jag tror att man ska se den tidiga introduktionen av skelettgravskick på Öland i samma kontext som handelsverktyg och närvaron av handelsorten Köpingsvik. Till Köpingsvik speciellt, och till Öland allmänt, har nya influenser kommit tidigare och mer frekvent än till fastlandet. På fastlandet tycks de leva kvar längre med de gamla traditionerna i form av brandgravskick. De allra yngst daterade fynden är även de gjorda i brandgravar.

På det stora Folkeslundagravfältet på Öland finns en gravplatskontinuitet där man kan se en viss utveckling. Tydligt är att brandgravskicket tillhör den äldre tiden och det almäna skelettgravskicket tillhör det nya. Dock fanns där ingen tydlig skillnad i fyndmaterialet mellan dessa båda gravskick, vilket inte gör det troligt att man helt ändrat sina föreställningar. Det behöver alltså inte vara ett tecken på kristna föreställningar som

”revolutionerat” deras föreställningsvärld. Det kan vara en övergång vi ser där man använder sig av en slags övergångsform. Tidigare ville man bränna kroppen för att den skulle förtäras med föremål och allt för att släppa själen fri (Kaliff 1997:81). Sakta anammade man mot slutet av vikingatid det nya som man kommit i kontakt med i öster. Det som senare blir modellen är att fynden helt försvinner kanske med en kniv som enda gravgåva under de tidigaste kristna tiden, sällan något mer (Öjner 1997:86).

Brandgravfältet i Karlevi ställer detta lite på sin spets, varför fanns där inga skelettgravar bara brandgravar? Några kilometer från detta gravfält, i Resmo, finns flera skelettgravar vilket tyder på att antingen har man haft helt olika gravskick fast man varit grannar, eller så representerar Karlevi äldre vikingatid och Resmo den lite yngre. I Karlevi är de rikaste fynden funna i gravhögarna. Rika förekomster av bergskristall, bärnstenspärlor och arabiska silvermynt tyder på långväga kontakter även här. Det finns alltså en skillnad mellan Öland och fastlandet i gravskicket. På fastlandet har man bara brandgravskick medan man på Öland har både brand och skelettgravskick. Att skelettgravskicket fått fäste så tidigt på Öland, ska ses i samma kontext som fynden av handelsredskap, importföremål och arabiska silvermynt. Det finns alltså en koppling mellan kontakter-fynd-gravskick i materialet.

8 SAMMANFATTNING

I det här arbetet har jag försökt att få fram de kontaktnät som människorna från området haft under vikingatid. Genom att noggrant beskriva hur olika gravfält ser ut, var de ligger, vilket sorts gravskick det rör sig om och genom analys av fynden, kan man närma sig detta. I gravarna påträffades fynd av olika material och ursprung, såväl inhemska som utländska, som de vikingatida ölänningarna och fastlänningarna använde sig av. Genom att härleda dessa fynd till deras ursprungsorter har det varit möjligt att se med vilka områden som dessa människor idkat handel. I spridningen av de skandinaviska smyckena såväl västerut som österut kan vi se vikingarnas långväga resor och kontakter. Oavsett om det i det senare fallet varit fråga om handel, plundring eller utflyttning så ser vi vilka folk och områden de har träffat. I och med att människorna från de presenterade områdena träffade människor från avlägsna områden så träffade dom också på främmande föreställningar, seder och bruk. Av det presenterade gravfältens olika karaktär att dömma så har man haft lite olika föreställningar, eller traditioner vad gäller gravskick beroende på vilken sida sundet man bott. Det är tydligt att man på Öland tidigare gick ifrån det äldre brandgravskicket till förmån för det nya med skelettgravskick för alla. Detta ska ses i kontexten av att det på Öland oftare förekom fynd av utländska mynt, vågar och vikter i gravarna. Det verkar som om utländska kontakter varit vanligare på Öland än från fastlandet, och då i form av handelskontakter. Detta medförde att man också i högre grad än fastlandet kom i kontakt med nya föreställningar även om man inte anammade eller förstod dem helt. Det presenterade materialet visar att man från området haft tidiga och långvariga kontakter med Kaspiska- och Svarta Havs områdena där de mött araberna. Kontakter har man också haft med Mälardalen, Gotland och Norge. Det är framförallt Öland som utmärker sig och visar detta handelsinslag i gravfynden, medan fastlandet verkar vara mer traditionella jordbrukare och/eller stormän. Området kring Harby på fastlandet verkar ha haft en central betydelse då gravarna är rika på smycken och vapen. På liknande sätt kan man säga att Köpingsvik varit av central betydelse för samma tid på Öland. Vi ser dock att handeln spridit sig som ”näring” över ön, medan vapenmakten på fastlandet varit begränsad till ett område. De något olika ”föremålsflororna” på var sida sundet, samt de i vissa avseenden olika gravskicken vittnar om att man levat under olika förhållanden under samma tid.

Litteraturförteckning

- Bennet, A. 1987. *Graven Religiös och Social Symbol*. Stockholm.
- Beskow Sjöberg, M., Edgren, B., Königsson, S., Magnus, B., Rasch, M., Schulze, H. 1996. *Ölands Järnåldersgravfält*. Volym 3. Borgholm.
- Burenhult, G. 1984. *Samhällsbyggare och handelsmän*. Arkeologi i Sverige 3. Wiken.
- Fallgren, J-H. 1997. Ölands Järnåldersbebyggelse. *Bebyggelsehistorisk Tidskrift* Nr 33 1997. Borås 1998.
- Fransén, E. 1948. *Ljungby Socken i Kalmar Län*. Kalmar.
- Gräslund, A-S., Vikstrand, P., Williams, H., Jonsson, K., Anglert, M., Hallencreutz, C-F. 1993. *Möres Kristnande*. Uppsala.
- Hagberg, U-E., Jonsson, L., Haglund, K., Winberg, G., Hellberg, L., Blomkvist, N., Selling, D. 1979. *Kalmar stads historia 1*. Karlshamn.
- Helge., Jakobsen B, T. 1999. *Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie 1997*. Esbjerg.
- Heymowski, A., Järv, H., Gustafson, J., Persson, L-E., Johansson, A. 1994. *Alla Östersjöns stränder*. Kalmar.
- Hofrén, E. 1961. *Vikingabygden Vid Ljungbyån*. Kalmar.
- Holdar, C-G., Hagberg, U-E., Nylén, E., Dahlgren, S., Henriksson, G., Sjögren, L., Gerner, K., Hårdh, B. 1996. *Grunddragen i Nordens förhistoria*. Lund.
- Hårdh, B. 1996. *Silver in the Viking Age. A Regional- Economic Study*. Lund.
- Jansson, I. 1985. *Ovala spännbucklor*. Stockholm.
- Johansson, D, A., Skibsted, Klaesöe, I., Andersen, J., Hansen Stummann, S., Madsen Brinch, H., Jakobsen B, T. 1999. *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie*. Köpenhamn.
- Johnson, M., Schulze H 1990. *Köpingsvik*. Göteborg.
- Kaliff, A. 1997. *Grav och Kultplats*. Uppsala.
- Nordeman, K. 1981. *Fornlämning 1-2, stensättning, Karlevi, Vickleby socken, Öland*. Rapport. Stockholm.
- Odelsberg, M. 1974. *Birka*. Växjö.
- Stenberger, M. 1964. *Ölands Äldre Järnålder*. Stockholm.
- Öjner, K. 1997. *Arkeologi: En Introduktion till Svensk Forntid*. Stockholm.

Otryckta Källor

A.T.A. 1953. *Harby i Ljungby sn, Kalmar län, Småland*. Rapport. Kalmar Slott och Museum,

A.T.A. 1954. *Harby i Ljungby sn, Kalmar län, Småland*. Rapport. Kalmar Slott och Museum,

A.T.A. 1965. *Igelösa Åsar, Voxtorp sn, Kalmar län, Småland*. Fyndförteckning. Stockholm.

Gustavsson, M., Hallgren, A-L., Having, E., Olsson, R., Stark, K., Sundström, J. 1999.

Hossmo-Binga; En boplats i Möre från yngre järnåldern. Rapport. Kalmar.

Öhr, A. 1999. *Inre Gravskick i Möre Under Yngre Järnålder*. C-uppsats. Kalmar.